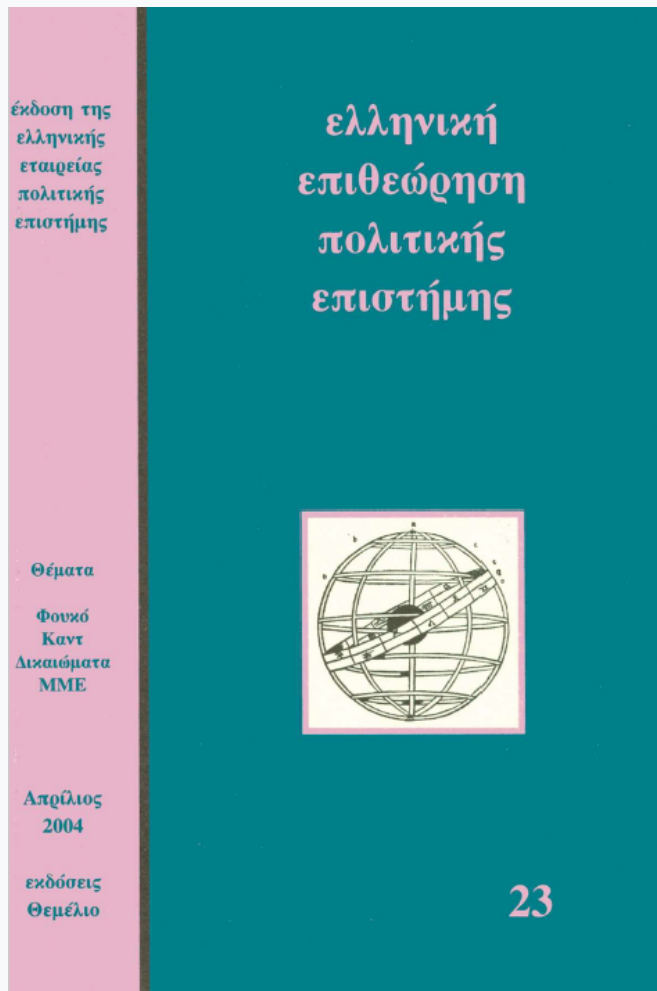

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 23, Αρ. 1 (2004)

Παναγιώτης Ευαγγελόπουλος, Περιουσία και αγορά, το δίπτυχο της ελευθερίας, Παπαζήσης, Αθήνα 2000.

Πάνος Καζάκος

doi: [10.12681/hpsa.14738](https://doi.org/10.12681/hpsa.14738)

Copyright © 2017, Πάνος Καζάκος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καζάκος Π. (2017). Παναγιώτης Ευαγγελόπουλος, Περιουσία και αγορά, το δίπτυχο της ελευθερίας, Παπαζήσης, Αθήνα 2000. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 23(1), 173–177. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14738>

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ, *Περιουσία και αγορά, το δίπτυχο της ελευθερίας*, Παπαζήσης, Αθήνα 2000.

Η μελέτη του Π. Ευαγγελόπουλου φιλοδοξεί να μεταφέρει στην ελληνική ακαδημαϊκή και πολιτική συζήτηση ιδέες και εργαλεία της νέας πολιτικής οικονομίας. Έναντι της τελευταίας λειτουργούν επίμονες ιδεολογικές αναστολές. Στην Ελλάδα, η πολιτική επιστήμη έχει διαγράψει έναν μεγάλο κύκλο για να αποφύγει το θεωρητικό παράδειγμα της νέας πολιτικής οικονομίας, με κάποιες πάντως αξιοσημείωτες εξαιρέσεις, όπως π.χ. του Ηλία Κατσούλη που επιμελείται στις εκδόσεις Παπαζήση σειρά μεταφράσεων κλασικών πλέον έργων της (Buchanan, Hirschman, Olson, κ.ά.) ή του Άρη Χατζή που παρεμβαίνει στο πλαίσιο του Τμήματος Μεθοδολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Ο τίτλος του βιβλίου προαναγγέλλει το πρόγραμμα του Π. Ευαγγελόπουλου. Από την πρώτη γραμμή προϋδεάζει τον αναγνώστη ότι βρισκόμαστε σε θέση ιδεολογικής μάχης. Ουσιαστικά βλέπει τη θεωρία των περιουσιακών δικαιωμάτων ως εργαλείο εναντίον των φανερών και κρυφών εχθρών του οικονομικού φιλελευθερισμού. Με τον τρόπο αυτό, βέβαια, υποβαθμίζεται κάπως η αναλυτική-εμπειρική διάσταση της θεωρίας, δηλαδή η ικανότητά της να εξηγή μάλλον παρά να «καταπολεμά», αναδειχνοντας παραμελημένες και όντως σημαντικές πτυχές της πολύπλοκης πραγματικότητας.

Η θεωρία των περιουσιακών δικαιωμάτων, που παρουσιάζεται από τον Π. Ευαγγελόπουλο, είναι σημαντικό μέρος της νέας οικονομικής θεωρίας των θεσμών που τοποθετείται στη νέα πολιτική οικονομία και περιλαμβάνει περαιτέρω καινοτόμες οπτικές, όπως τη θεωρία του συναλλακτικού κόστους και τη θεωρία των σχέσεων αρχής-φορέα (principal-agency). Βασικό της μεθοδολογικό εργαλείο είναι η νεοκλασική μικροοικονομία με τα χαρακτηριστικά της – τον ατομικισμό και την ορθολογικότητα. Όμως, αυτή τη σύνδεση

με τη νεοκλασική θεωρία δεν καταφέρνει να αναδείξει ο συγγραφέας με αποτέλεσμα να μένουν κάπως μετέωρες οι ιδεολογικές του αναφορές.

Η σημασία, ειδικότερα, της θεωρίας των περιουσιακών δικαιωμάτων γίνεται αμέσως αντιληπτή αν σκεφθούμε ότι η λειτουργία μιας κοινωνίας στηρίζεται σε «κανόνες του παιγνιδιού» και ότι, όπως υποστηρίζουν ο Douglas North και άλλοι εκπρόσωποι της ίδιας σχολής, η σπουδαιότερη δέσμη κανόνων που εντέλει ορίζουν την αγορά είναι τα περιουσιακά δικαιώματα που διαμορφώνονται σε ένα πολιτικό σύστημα. Χωρίς αυτούς τους κανόνες και την ικανότητα του κράτους να επιβάλλει τη συμμόρφωση σε αυτούς, η αγορά δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει. Πρακτικές προεκτάσεις της θέσης αυτής είναι, βέβαια, ότι η λύση για τα προβλήματα μιας κοινωνίας δεν είναι απλά η «ελεύθερη αγορά», όπως υποστηρίζουν μερικοί ανυποψίαστοι, και ότι υπάρχει ένα απέραντο πεδίο πολιτικής που αφορά στους θεσμούς (κανόνες του παιγνιδιού) και τη συμμόρφωσή τους σε αυτούς.

Τώρα, η θεωρία των περιουσιακών δικαιωμάτων εξετάζει τα δικαιώματα που αναφέρονται στις επιτρεπόμενες (από θεσμούς) χρήσεις φυσικών πόρων, αγαθών και υπηρεσιών. Η θεωρία εφαρμόζεται σε σειρά ολόκληρη θεσμών – στη νομοθεσία για τους μετανάστες, στη συναπόφαση των εργαζομένων στις επιχειρήσεις, όπου τα σχετικά δικαιώματα γίνονται αντιληπτά ως περιουσιακά, στην κρατική ιδιοκτησία μέσω παραγωγής, στην περιβαλλοντική πολιτική, όπου αναδειχεται το ζήτημα της ιδιωτικοποίησης δημόσιων αγαθών για τη διατήρησή τους, κ.α.

Η έννοια των περιουσιακών δικαιωμάτων που έχει υπόψη του ο Π. Ευαγγελόπουλος διαφέρει από την παραδοσιακή έννοια της ιδιοκτησίας, την οποία ο συγγραφέας αποφεύγει να χρησιμοποιήσει. Κατά τη γνώμη του, η τελευταία έχει χρησιμοποιηθεί από τη σοσιαλιστική σκέψη στην κριτική της εναντίον του καπιταλισμού, κεντρικός θεσμός του οποίου είναι ακριβώς η ιδιωτική ιδιοκτησία και των μέσων παραγωγής. Η έννοια της ιδιοκτησίας συνδέεται, συνεπώς, με μια ιδεολογική προκατάληψη που δυσκολεύει την ψυχή ανάλυση (σ. 100-101).

Γεγονός είναι ότι η ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής και η κατανομή της χρησιμοποιήθηκαν στη μαρξιστική θεωρητική παράδοση όχι μόνον ως βάση της κριτικής του καπιταλισμού, αλλά και ως βάση (α) για να ορίσουν τις κύριες τάξεις στην κοινωνία· (β) να

περιγράψουν τη δυναμική των σχέσεών τους (ιδιοκτήτες εναντίον μισθωτών), και (γ) για να αναλύσουν οικονομικές διεργασίες, π.χ. τη λειτουργία των ιδίων των αγορών, την κατανομή του εισοδήματος, την οργάνωση της παραγωγής. Συναφώς, η ιδιοκτησία στην ίδια παράδοση είναι πηγή δύναμης ή εξουσίας που ασκείται όχι μόνο πάνω σε πράγματα, αλλά και σε πρόσωπα.

Σίγουρα οι (καπιταλιστικές) κοινωνίες εμφανίζουν σήμερα υψηλότερο βαθμό διαφοροποίησης από εκείνον που ανέμενε η κλασική πολιτική οικονομία και, συνεπώς, οι μαρξιστικές κατηγοριοποιήσεις μόνο στον ιδεότυπο του πρώιμου καπιταλισμού έχουν κάποιο νόημα. Αλλά μερικά από τα ερωτήματα που έθεσε διατηρούν την επικαιρότητά τους, π.χ. αυτά που αναφέρονται στην κατανομή οικονομικής δύναμης και στις συνέπειές της.

Ο όρος «περιουσιακά δικαιώματα» που επιλέγει ο Παν. Ευαγγελόπουλος μεταθέτει (ή οφείλει να μεταθέσει) την προσοχή από το φυσικό αντικείμενο που αναλύεται, δηλαδή τον συγκεκριμένο πόρο (π.χ. γη), σε μια δέσμη δικαιωμάτων πάνω σε αυτό, τα οποία κατανέμονται σε διάφορα άτομα ή ομάδες που συμμετέχουν σε διαδικασίες απόκτησης ή ανταλλαγής τους – ιδιώτες, επιχειρηματίες, γραφειοκράτες. Τυπικό παράδειγμα είναι μια μετοχική επιχείρηση στην οποία εμπλέκονται οι μέτοχοι, οι μάντζερ, η ιεραρχία των μισθωτών της, οι πελάτες, οι προμηθευτές και άλλοι συναλλασσόμενοι όπως δικηγόροι, αντιπρόσωποι, κλπ. που αναπτύσσουν ένα εξαιρετικά πολύπλοκο σύστημα δικαιωμάτων.

Από το παράδειγμα αυτό προκύπτει ήδη ότι, σε κάθε πρόβλημα που προσεγγίζουμε με βάση τα περιουσιακά δικαιώματα, είναι αναγκαία η κατηγοριοποίηση των υποκειμένων που κυρίως εμπλέκονται. Η κατηγοριοποίηση μας επιτρέπει, στη συνέχεια, να ανακαλύψουμε δυσδιάκριτες πτυχές των κοινωνικών σχέσεων και, σε περιπτώσεις αλλαγών, τις ανακατανομές ωφελειών και ζημιών που προκαλούν (σ. 118-119). Υποθέτουμε, βέβαια, ότι όλοι συμπεριφέρονται «ορθολογικά», ακριβώς όπως το δεχόμαστε στη μικροοικονομία, και ότι αντιδρούν σε κίνητρα και αντικίνητρα που έχουν θεσμοθετηθεί.

Κρίσιμες πτυχές των περιουσιακών δικαιωμάτων βρίσκονται εκτός του οπτικού πεδίου του συγγραφέα. Π.χ., στη σημερινή εποχή αλλάζουν οι δομές του διεθνούς συστήματος (απορρύθμιση των χρηματοπιστωτικών αγορών, κλπ.) και, για τον λόγο αυτό, τα κράτη αντιμετωπίζουν ολοένα και μεγαλύτερες δυσκολίες να καθιερύ-

σουν ή προσπίσουν περιουσιακά δικαιώματα, πράγμα που παράγει την *ανάγκη για διεθνή συνεργασία, συνελώς, για περισσότερη πολιτική αλλά σε άλλο επίπεδο*. Έτσι, η προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων είναι κεντρικό θέμα του Διεθνούς Οργανισμού Εμπορίου. Επίσης, οι διεθνείς ροές κεφαλαίου, ο πολλαπλασιασμός των offshore κέντρων, των φορολογικών παραδείσων, κλπ., τροποποίησαν τις δυνατότητες των ιδιοκτητών επιχειρήσεων να ξεφεύγουν από εθνικές ρυθμιστικές και φορολογικές αρχές. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις η πρόταση «περισσότερη αγορά» δεν έχει νόημα. Τέλος, οι ίδιες αλλαγές στο διεθνές σύστημα έχουν επιπτώσεις στην κατανομή των περιουσιακών δικαιωμάτων εντός μιας χώρας, φέρ' ειπείν ανάμεσα σε μάνατζερ και μισθωτούς μιας επιχείρησης, με τους τελευταίους να εμφανίζονται ως οι χαμένοι της ιστορίας. Διαφορετικό είναι το θέμα, αν τέτοιες αλλαγές νομιμοποιούνται σε όρους οικονομικής αποτελεσματικότητας ή αν θα πρέπει να αναζητηθούν νέες θεσμικές διευθετήσεις, που επιτρέπουν και άλλες αρχές να λαμβάνονται υπόψη. Η ανάλυση των περιουσιακών δικαιωμάτων μπορεί όντως να αναδείξει τις ανακατανομές ωφελειών και ζημιών, αλλά όχι μόνον με τον τρόπο που τις εννοεί ο Π. Ευαγγελόπουλος.

Ο συγγραφέας ενδιαφέρεται πρωτίστως να δείξει ότι η θεωρία των περιουσιακών δικαιωμάτων είναι ένα μέσο, με το οποίο εναφέρεται στην τάξη η νεοκλασική θεωρία που, κατά τη γνώμη του, έτεινε να αυτοαναιρεθεί ανοίγοντας θεωρητικές διόδους προς την κατεύθυνση του κρατικού παρεμβατισμού! Η τελευταία, πράγματι, από την εποχή του Ρίγου και του Keynes, έτεινε να θεμελιώσει θεωρητικά την κρατική παρέμβαση στην οικονομία, αφού πρώτα διαπίστωνε ότι η αγορά στην πραγματικότητα μπορεί να αποτυγχάνει να επιφέρει τα επιθυμητά ή άριστα αποτελέσματα που αναμένει ο «ιδεότυπος» της.

Ο Παν. Ευαγγελόπουλος υποστηρίζει ότι η ανάλυση των περιουσιακών δικαιωμάτων οδηγεί στην αναγκαία διόρθωση καταλήγοντας στο γενικό κανόνα ότι «*με το άνοιγμα των αγορών ή με τη δημιουργία νέων αγορών και την ελεύθερη διαπραγμάτευση των εμπλεκόμενων μερών πάνω στους πόρους που κατέχουν ή με οποιονδήποτε τρόπο ελέγχουν είναι δυνατή μια ανώτερη λύση τόσο για την κοινωνία όσο και για τα επιμέρους άτομα... Ό,τι θεωρείται καλώς τακτοποιημένο από την κρατική παρέμβαση [...] πρέπει να συγκριθεί με τη λύση της αγοράς*» (σ. 163-164).

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η θεωρία των περιουσιακών δικαιωμάτων, έτσι όπως εφαρμόζεται στην έρευνα, ευνοεί λύσεις μέσω της αγοράς. Όμως αναδείχνει και τη σημασία της ποιότητας των κανόνων του παιχνιδιού (και της συμμόρφωσης σε αυτούς). Είναι, ως εκ τούτου, μέρος μιας ευρύτερης συζήτησης που έχει να σταθμίσει τόσο τις αποτυχίες του κράτους (της πολιτικής) όσο και τις αποτυχίες της αγοράς. Θεωρώ σημαντικό να αναδειχθεί ότι η πολιτική αποτυγχάνει, ότι οι αποτυχίες της δεν οφείλονται απλά στην κακοήθεια των πολιτικών, αλλά στον τρόπο που αυτοί λειτουργούν, και τα άτομα γενικότερα, εντός δεδομένων θεσμών. Εξίσου σημαντικό είναι να αναδειχθεί ότι, πολλές φορές, η απόπειρα πολιτικής διόρθωσης των αποτυχιών της αγοράς μπορεί να χειροτερεύει τα πράγματα και ότι, συχνά, θα ήταν προτιμότερο ένα θεσμικό πλαίσιο που επιτρέπει και ενθαρρύνει λύσεις των προβλημάτων μέσω της απευθείας συνεργασίας των ατόμων μεταξύ τους παρά με τη διαμεσολάβηση πολιτικών και γραφειοκρατών. Αυτή είναι η γενικότερη συνεισφορά της νέας πολιτικής οικονομίας στις προσπάθειες για μια ισορροπημένη ερμηνεία του κόσμου. Αλλά, δεν έχω πεισθεί ότι η απομυθοποίηση της πολιτικής δικαιολογεί την εκ νέου μυθοποίηση της αγοράς. Ο Παν. Ευαγγελόπουλος πρέπει να υποψιάζεται ότι η πραγματικότητα της αγοράς ελάχιστη σχέση έχει με τον ιδεοτύπο της που επαγγέλλεται τον «καλύτερο δυνατό κόσμο», ότι αγοραίες λύσεις δεν είναι πάντοτε ρεαλιστικές και ότι, συχνά, το πρακτικό δίλημμα είναι να επιλέξουμε ανάμεσα σε διαφορετικές μορφές και ποιότητες κρατικής παρέμβασης.

ΠΑΝΟΣ ΚΑΖΑΚΟΣ

CHARALAMPOS KOUTALAKIS, *Cities and the Structural Funds. The Domestic Impact of EU Initiatives for Urban Development*, Sakkoulas Publishers, Athens 2003, 304 σελ. ISBN: 960-15-0952-6.

Η μελέτη του Χαράλαμπου Κουταλάκη, Marie Curie Fellow στο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου (Humboldt), επιχειρεί μια διεισδυτική αποτίμηση των επιπτώσεων των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) για την αστική ανάπτυξη στο ελληνικό διοικητικό σύστημα. Η ανάλυση αναδεικνύει τη διαδικασία διοικητικής προ-